

Öncesi ve Sonrasıyla Türkiye'nin 15 Temmuz Vakası

Atilla Yayla

Prof. Dr. | Medipol Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Öz

15 Temmuz darbe teşebbüsü Türkiye'nin Cumhuriyet tarihi dönemindeki darbeler zincirinin son halkasıdır. Bu darbenin kimliğini anlamak için onun faili olan FETÖ'nün hem başını çeken kişi -yani Fetullah Gülen- hem de örgüt yapılanması üzerinden incelenmesi gerekir. Gülen örgütü ezoterik ve klasik dinî yapılanmalardan farklı bir örgüttür. Başlıca farklılıklar örgütün epistemolojisinde ve örgüt içi bağlarda görülmektedir. Örgütün ana bilgi kaynağı Mesih olduğuna inanılan F. Gülen'in rüyalarıdır. Gülen'in metafizik güçlerle bağları olduğuna, Peygamber ile görüştüğüne, hatta Allah'tan doğrudan işaretler aldığına inanılır. Örgüt üyelerinin tüm hayatını belirler. Örgüt üyeleri örgüte ailelerine -anne, baba ve kardeşlerine- olandan daha büyük bir bağlılık gösterir. Örgüt şefinin yanılmasının asla söz konusu olmadığını kabul eder ve örgüt aleyhine bilgi ve haberleri duymamak, almamak için çaba sarf eder. Gülen örgütü aynı zamanda kuvvetli uluslararası bağları olan bir örgüttür. Dış desteğe sahip olmadan bu darbe teşebbüsüne girişmesi çok zordu. Bu örgüt hem uluslararası güçlere hizmet etmekte hem de onlardan yararlanmaktadır. 15 Temmuz darbe teşebbüsü adeta mucizevî bir şekilde püskürtüldü. Darbenin püskürtülmesinde siyâsî, toplumsal ve bürokratik direniş etkili oldu. Bu Türkiye demokrasisi için bir zaferdi ve tüm topluma demokrasinin usul kurallarının ne kadar önemli olduğunu gösterdi.

Anahtar Kelimeler: Darbe, FETÖ, Ezoterizm, Direniş, Demokrasi Dersleri

Before and Aftermath of July 15 Case

Abstract

July 15 coup attempt is the last link of the coup chain in the Turkish Republican history. To identify the coup, the perpetrator FETO should be examined through both the leader – that is Fetullah Gulen and the structure of the organization. The Gulen organization is different than the esoteric and classical religious organizations. Main distinctions can be observed in the epistemology of and the ties within the organization. The fundamental information source of the organization is the dreams of Fethullah Gulen who is credited as the Messiah. It is believed that Gulen has ties with metaphysical powers, he contacts with the Prophet Muhammad, and even he receives signals directly from God. The organization determines the whole life of its members. The loyalty of the members to the organization is stronger than the one towards their families, their parents and siblings. They grant that the chief of the organization is infallible and make a considerable effort not to receive or hear any news or information against the organization. The Gulen organization also has strong international ties. Without an external support, it would have been really hard to undertake the coup attempt. This organization both serves to the international powers and also benefits from them. July 15 coup attempt has been repelled miraculously. The political, social and bureaucratic resistance have been effective in repelling the coup. This has been a triumph for the Turkish democracy and has proven to the whole society how important the procedural rules of democracy are.

Key Words: Coup, FETO, Esoterism, Resistance, Democracy Lessons

15 Temmuz Abartılabilir mi?

15 Temmuz 2016 Türkiye Cumhuriyeti tarihine büyük, benzersiz, anlamlı bir olay olarak kayıdoldu. Nereden bakılırsa bakılsın, hangi ölçülerle değerlendirilirse değerlendirilsin 15 Temmuz'un önemi abartılamaz. Çünkü bu olay nerede, hangi ülkede yaşanırsa yaşansın yukarıda saydığımız vasıflara sahip bir olay olarak görülürdü. Bu yüzden 15 Temmuz 2016 vakasıyla meşgul olmak, onu çeşitli açılardan analiz masasına yatırmak anlamsız ve gereksiz sayılmaz. Nitekim 15 Temmuz üzerine yazılıp çizilenler hızla artıyor, büyük bir külliyat doğuyor. Öyle sanıyorum ki bilim insanları da aynı zamanda hatıralar, romanlar, hikâyeler, şiirleri, belgeselleri¹ de kapsayan bu külliyata çeşitli sahalarda akademik çalışmalarla katkıda bulunacaklardır.²

15 Temmuz Okumaları

15 Temmuz gibi bir olayın tek okumasının olması beklenemez. Kişiler ve gruplar, dünya görüşlerine, siyasî tercih ve beklentilerine, şahsî tecrübelerine bağlı olarak 15 Temmuz'u değişik şekillerde okuyabilir, yorumlayabilir. Kendi okumam üzerine yoğunlaşmadan önce belli başlı okumaları ana hatlarıyla özetlemekte yarar var.

Hiçbir Şey Olmadı

15 Temmuz okumaları arasında en az üzerinde durulmayı hak eden, o gün hiçbir şey olmadığıdır. Bu görüşe göre ortada bir darbe teşebbüsü yok. Yaşandığı iddia edilen şeyler hayal. Hele hele 15 Temmuz'u bir darbe olarak adlandırmak tamamen anlamsız ve temelsiz.

Bana göre asıl anlamsız ve temelsiz olan, 15 Temmuz'u bu şekilde okumaktır. Milyonlarca insanın şahit olduğu, hakkında her türden yazılı, görsel ve canlı delilin bol miktarda bulunduğu bir olayın yaşanmadığını iddia etmeyi bir okuma biçimi değil okumama ısrarı, inadı olarak görmek daha doğru.

Yaşananlar Gerçek Değil Tiyatro

Bu okumaya göre 15 Temmuz'da yaşananlar gerçek bir darbe teşebbüsü ve darbenin püskürtülmesi olmaktan ziyade bir tiyatro, bir oyundu. Bu yaklaşı-

1 15 Temmuz hisleri galeyana getiren şiirlere konu oluyor. Güzel bir örnek için bkz. Beşir Ayvazoğlu'nun "15 Temmuz Senfonisi", Üsküdar: *Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, sayı 3, 2016/2, s. 10-11. 15 Temmuz üzerine belgesellerin en ilginçlerinden biri Harun Kaban tarafından hazırlanan "Kahraman Kazan Belgeseli"dir.

2 15 Temmuz üzerine akademik çalışmalar hızla artıyor. Bu çerçevede, *Liberal Düşünce Dergisi*'nin Yaz 2016 sayısı (yıl 21, sayı 83) önemli ve değerli yazılar ihtiva ediyor. *Bilig* dergisinin Güz 2016 (no 79) sayısı ve *Insight Turkey*'in 18. sayısı da (vol. 18, No 3, 2016) zikredilmeye değer.

mın çeşitli versiyonları var. Birine göre bu darbe bildiğimiz darbelere benzemiyor. Hem icrası hem zamanlaması, hem darbeciler tarafından kullanılan kuvvet bakımından klasik darbelere farklı. Buna binaen teşebbüs de onun püskürtülmesi de ciddiye alınamaz. Tiyatro yaklaşımının bir diğer versiyonuna göre, oyunu bilinçli ve planlı şekilde sergileyen hükümet, özellikle Tayyip Erdoğan. Bu oyunu sergilemedeki amaç hükümeti güçlendirmek, muhalifleri tasfiye etmek. Nitekim 15 Temmuz'dan sonraki bazı gelişmeler -ki bunlar arasında OHAL uygulamaları da yer alıyor- bunu ispatlıyor. Tiyatro yaklaşımının da birçok zaafı var. Bir defa, bu kadar kanlı bir tiyatro oyunu hazırlanamaz ve uygulanamaz. Yüzlerce insanın öldüğü, binlerce insanın yaralandığı bir vahim olayı tiyatro diye adlandırmayı sağlıklı bir yaklaşım olarak görmek zor. Bu tür büyük olayların ne sonuç vereceği önceden kesin olarak bilinemez. Ortada bir oyun var ise, bu oyunun onu tezgâhlayanların umduğu, istediği sonuçları vereceği hiçbir şekilde garantiye alınamaz. Olağan şartlar altında hiçbir hükümet bu tür riskli işlere girişemez. Hükümetler asayişin berkemal olmasını, başka bir deyişle hareket yerine hareketsizliği tercih ederler. Tiyatro yaklaşımının bu versiyonunun bir diğer hatası, bir vakanın bir aktöre bazı faydalar veya imkânlar sağlamasının o aktörün o vakanın faili olduğunu ispatlamaya yetmeyeceğini gör(e)memeleri. 15 Temmuz'daki darbe teşebbüsünün püskürtülmesinin bir bakıma hükümeti güçlendirdiği, güçlendireceği haklı olarak söylenebilir, ancak, bundan hükümetin 15 Temmuz'u tezgâhladığı sonucu çıkartılamaz. Gözlemleyebildiğim kadarıyla 15 Temmuz'u tiyatro olarak niteleyenleri böyle yapmaya iten önemli bir etken, 15 Temmuz saldırısının püskürtülmüş olması. Darbe teşebbüsü başarılı olmuş ve seçilmiş hükümet silah zoruyla indirilmiş olsaydı, bu kimseler 15 Temmuz'un darbe olduğundan şüphe etmeyecek ve muhtemelen darbeden memnuniyet duyacak ve bu sefer darbenin gerekli ve meşru olduğu yolunda tezler üretmeye çalışacaktı.

Darbe Teşebbüsü Olarak 15 Temmuz

15 Temmuz'la ilgili olarak en kolay yapılabilecek tespit, onun bir darbe teşebbüsü olduğudur. Vaka darbelerin tüm özelliklerine sahip. Bu özellikleri ilerde daha ayrıntılı biçimde ele alacağım. Nitekim 15 Temmuz toplumumuzun ezici ağırlığı tarafından darbe olarak görülüyor. Yurtdışında da, tüm dezenformasyon çabalarına rağmen, gittikçe artan oranda, değişik kesimler tarafından bir darbe olarak isimlendiriliyor. Bundan sonra işaret edeceğimiz 15 Temmuz okumaları da darbe teşebbüsü olarak 15 Temmuz okumasının parçaları/uzantıları veya onunla iç içe geçmiş okumalar olarak görülebilir.

Türkiye'yi Merkezî Siyasî Otoritesiz Bırakma Teşebbüsü

15 Temmuz'da Türkiye'nin hataları da doğruları da olan ama meşru ana kamusal otoritesi yani demokratik seçimlerle işbaşına gelmiş hükümet öldürücü bir saldırıya maruz kaldı. Saldırın sadece bu otoriteyi yerinden etme, etkisiz ve işlemsiz hâle getirme güdüsüyle hareket etmedi. Davranışları merkezî otoriteyi yeri hemen -en azından kısa sürede- doldurulamayacak şekilde, tahrip etmeye yönelikti. Saldırının özellikleri ve boyutları, saldırının saldırılan kin, öfke, nefret dolu bir düşmanlık duyduğunu göstermekteydi. Ortada bir kişisel hesaplaşma ve intikam alma arzusunun, arayışının bulunduğu açıktı. Teşebbüs başarılı olsaydı ihtimâllerden biri karar alma ve uygulama gücü olan merkezî siyasî otoritenin ortadan kalkması, ülkenin birbiriyle bazen çatışma bazen uzlaşma arayışları içinde olabilecek siyasî otorite adacıklarına bölünmesiydi.

İç Savaş Çıkarma ve Türkiye'yi Parçalama Teşebbüsü

Yukarıda ifade edilen merkezî siyasî otoritenin tasfiye edilmesi ve ülkenin siyasî otorite adacıklarına bölünmesi gerçekleşmiş olsaydı, bunun ülkeyi bir iç savaşa düşürmesi, kaçınılmaz olmasa da, çok yakın bir ihtimâldi. Teşebbüsün failinin sicili ve özellikleri göz önüne alındığında failin bundan kaçınmayacağı veya bunu dert etmeyeceği açıkça görülebiliyor. Fail kendisini Türkiye'den çok dünyaya ait bir güç olarak görüyor ve gerekirse Türkiye'yi feda edebileceğini uzunca bir süredir çeşitli şekillerde ifade edegeliyor. Fail aynı zamanda hükümete, özellikle Erdoğan'a dışa vurmakta çekingen davranmadığı bir kin besliyor ve onlardan kurtulmak için yapılabilecek, yapabileceği şeyler yelpazesine sınır tanımıyor. Erdoğan ile kavgaya tutuştuğu günden bugüne kadar devlet ve sivil toplum içinde yaptıkları, planlayıp yapamadıkları bunu ispatlıyor.

Türkiye'yi İşgal Teşebbüsü

Son olarak 15 Temmuz bir Türkiye'yi işgal teşebbüsü olarak okunabilir.³ Klasik anlamda işgal, bir işgalci gücün, yerli bazı güçlerle işbirliği yaparak veya yapmadan bir başka ve muhtemelen daha zayıf gücü işgal etmesidir. A ülkesi B ülkesini sadece kendi ordusuyla veya kendi ordusuna ilâveten B ülkesindeki bazı silahlı veya sivil güçlerin yardımıyla, işbirliğiyle işgal edebilir. Klasik işgallerin sayısız örnekleri var. 2000'lerin başında ABD'nin Irak işgali en taze örnek.

3 Tarihçi Erhan Afyoncu 15 Temmuz'u böyle okuyor: "Türkiye'yi İşgal Teşebbüsü", Üsküdar: Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi, sayı 3, 2016/2, s. 13-17.

İşgalin bir başka türü daha var. Örtülü veya dolaylı işgal denebilecek bir işgal türünde bir yerli güç, işgalci güç adına, onun vekili olarak, işgal fiilini gerçekleştirir. Bu işgalin özellikleri fark edilme yoğunluğunu belirler. Örtülü işgalin bazen farkına varılır, bazen onu sezme zor olabilir. Mamafih, bu işgal türü kavramını dikkatli kullanmakta fayda var. Özensizlik işgal kavramının abartılması ve kültürel işgal, ekonomik işgal gibi teşhisi, tespiti ve tanımlanması çok daha zor ve problemlili olan işgal türlerinin yaratılması gibi sevimsiz sonuçlara yol açabilir.

Örtülü işgalle ilişki içinde olan ve onu anlamamıza da hayli yardımcı olacak bir kavram /olgu yerli veya iç kolonyalizmdir.⁴ Yerli kolonyalizmde yerli kolonyal güç ülkeyi bir laboratuvar ve bireyleri/toplumu kobay gibi görüp siyaset, ekonomi, kültür, inanç ve hayat biçimine ilişkin kendi doğrularını topluma kamusal araçlarla ve zorla empoze etmeye çalışır. Bunu kötü niyetle değil, iyi niyetle yapar. Hatta bunun için risk alır. Böylece topluma, ülkeye iyilik yaptığına inanır.

Bana öyle geliyor ki 15 Temmuz'u bu çerçevede bir Türkiye'yi işgal hareketi olarak da görmek, okumak mümkün. Neden? Her şeyden önce Türkiye'nin parçası olduğu coğrafya fiilî ve zihnî olarak işgal olgusuna aşına. Hatta aşinalık işgalin işgal sayılmasını veya farkına varılmasını engelleyecek kadar içselleştirilmiş ve derinleşmiş durumda. İkincisi, Türkiye yerli kolonyalizmi uzunca bir süredir ve hayli yaygın biçimde tecrübe edegelmekte. Hâlâ tam olarak tasfiye edilememiş Kemalist ideolojik tahakküm ve bürokratik vesayet rejimi Türkiye'ye hükmeden yerli kolonyalizmin hem araçları hem işaretleri. Üçüncüsü, 15 Temmuz'un failinin zihniyeti, yapılanması, faaliyetleri, uluslararası bağlantıları, ittifakları ve kavgaları, programı, hedefleri onun daha büyük güçlerle ittifak içinde işgal hareketlerine girişmesini mümkün ve muhtemel kılıyor. Nitekim söz konusu failin daha küçük hedeflere yönelik hareketleri tipik bir işgal hareketi karakterini yansıtıyor.

15 Temmuz failinin bir uluslararası bağlamda, başka bir deyişle, bir uluslararası müttefikle ve/veya ittifak zinciriyle Türkiye'yi işgal etmek istediği söylenebilir. İşgal teşebbüsünün sahadaki –operasyonel- güçleri ülke içinden olduğu için bu faili yerli kolonyalist olarak adlandırabiliriz. Bu yerli kolonyalist güç üzerinde makalenin sonraki kısımlarında ayrıntılı biçimde duracağız. Burada, onun müttefiklerinin saiklerini ve amaçlarını kısaca ele almakta fayda var. Bu, Batı'nın 15 Temmuz karşısında olayın sıcak anlarındaki tepki-

4 Yerli iç kolonyalizm hakkında geniş bir literatür bulunan fakat Türkiye'de fazla bilinmeyen ve kullanılmayan bir kavram. Kavramın anlamı, tarihi ve Rusya örneğinde irdelenmesi için bkz. Alexandar Etkind, *Internal Colonization: Russia's Imperial Experience*, Cambridge: Polity Press, 2011.

sizliğini sonraki günlerde yetersiz tepki göstermesini anlamamıza ve açıklamamıza da yardımcı olur.

Bana göre 15 Temmuz'un failinin ciddi uluslararası destek gördüğü her türlü şüpheden uzak. Bu bir iddia olmaktan ziyade bir tespit. Bu tespitin dayanaklarından bahsetmek gerekirse adım adım şu şekilde ilerleyebiliriz: Failin ana karargâhı ABD'de. Dünyanın en büyük istihbarat devleti olan, her yerde parmağı, daha kibar bir lisan kullanacak olursak, her ülkeye ve coğrafyaya ilgisi bulunan ABD'nin, failin ne yaptığından ve nasıl yaptığından habersiz olması imkânsız. Fail kendisinden daha büyük olduğunu düşündüğü güçlerle, en azından onu alt edecek güce kavuştuğuna inanana kadar, çatışmaya girmek yerine görülmek istendiği gibi iyi görünerek, iyi ilişkiler kurmaya çalışıyor. ABD ile böyle bir ilişki içinde bulunması mümkün, muhtemel ve akla da hayatın akışına da uygun. Fail ile ABD arasındaki ilişkilerin özelliği, fail yapının üyelerinin kolayca ABD vizesi alabilmesinden ve ABD'ye rahatça, halk tabiriyle elini kolunu sallayarak girip çıkabilmesinden de belli. ABD süper bir güç olarak da, devlet yapılanması ve uluslararası faaliyet tarzı itibarıyla, yine daha kibar olmak için söyleyelim, maşa kullanmaktan hoşlanıyor. ABD bu failin uluslararası ağından istihbarat ve operasyonlar için destek alabileceğini biliyor. ABD'nin 15 Temmuz darbe girişimine karşı, seçilmiş hükümetini yani demokrasinin lehine tavır takınmakta hiç de hızlı davranmaması, darbeye karşı çıkmak için darbe teşebbüsünün akıbeti kesinleşene kadar beklemesi de failden umutları olduğunu gösteriyor. Son olarak, fail örgütün darbe teşebbüsüne dair çok miktarda delil kendisine sunularak Gülen'in Türkiye'ye iadesi istenmiş olmasına rağmen, siyasî bir meseleyi hukukî bir meseleye dönüştürmeye çalışması da ABD'nin 15 Temmuz'u istediğine dair bir izlenim bırakıyor. Tahmin ediyorum ki ileride 15 Temmuz'a ABD katılımına ve katkısına dair daha çok bilgi, delil ve itiraf ortaya çıkacaktır.

Makalenin bu kısmını tamamlarken, genelde Batı denilen siyasî coğrafyanın, özelde ABD'nin 15 Temmuz'a karşı ve 15 Temmuz'dan sonraki anti-demokratik tavrının sebepleri hakkında biraz düşünmekte fayda var. Bir başka makalemde bu konuyu daha ayrıntılı olarak ele aldım.⁵ Bu yüzden burada tasarruflu davranacağım. Batı'da Türkiye'ye karşı bir hoşnutsuzluk var. Hoşnutsuzluk yeni değil ama daha önce, en kötü dönemlerde bile, görülmedik ölçüde yaygın ve derin. Bu hoşnutsuzluk sadece Türkiye'nin yaptıklarıyla değil yapması istenenlerle de alâkalı.

5 Atilla Yayla, "Why did the West Fail to Condemn the July 15 Coup Attempt of Turkey", www.hurfikirler.com. Ayrıca bkz. Turgay Yerlikaya, *Batı Kamuoyunda FETÖ: Algılar, Manipülasyonlar ve Mücadele Biçimleri*, SETA Yayınları, 2017.

Türkiye 1990'ların sonundan beridir devam eden, AK Parti iktidarları döneminde hızlanan bir süreçte hatırı sayılır bir iktisadî güç hâline geldi. Silah sanayisini güçlendirmeye yöneldi. Bunlara ilâveten bir imparatorluk vârisi olması onu etrafındaki ülkeler için hesaba katılması gereken bir ülkeye ve çekim merkezine dönüştürdü. Bütün bunlar Türkiye'nin öz güvenini artırdı. AK Parti Türkiye'yi daha da büyütme ve mümkünse bir dünya, değilse en azından bir bölge aktörü konumuna getirmek arzusunda. Bu onu bölgede nispeten bağımsız planlar yapmaya ve uygulama alanı bulmaya çalışmaya itiyor. Dünyaya egemen Batı bunu sevmiyor. O eskiden olduğu gibi Türkiye'nin edilgen kalmasını, kendi planlarının itaatkâr bir parçası olmasını istiyor. Bu yüzden hükümeti, hassaten Erdoğan'ı, hizaya getirilmesi gereken bir problem yaratıcı olarak görüyor.

Türkiye içindeki Kürt hareketi ve 15 Temmuz'un faili FETÖ Batı'nın bu tutumuna oynuyor. Batı'da Türkiye'nin müttefik olamayacağı tezini işliyor. Hükümeti ve Erdoğan'ı radikal İslamcı, demokrasiyi geriletmiş, temel hak ve özgürlükleri askıya almış, hatta binlerce insanı sorgusuz sualsiz katleden diktatöryel bir güç olarak sunuyor. Erdoğan'ın alttan almayan üslubu, Batı'yı açıkça, dobra dobra eleştirmesi, Batı egemenliğindeki uluslararası sistemi sorgulaması, Suriye ve Irak'taki boşluktan beslenen İslamî referanslı terör korkusu Batı'yı tedirgin ediyor. Böylece menfaatleri uyuşturduğu zaman insan haklarının en korkulu düşmanı rejimlerle sıkı işbirliği yapmakta bir sakınca görmeyen Batı, İslâm Dünyası'nın en ileri demokrasisini, İslamî radikalizmin önündeki en büyük engel olan bir hükümeti, Batı değerleri dediği değerleri araçsallaştırarak tasfiye etmek/ettirmek istiyor.

Darbe Teşebbüsü

15 Temmuz'un birden çok okumasının mümkün olduğundan bahsettim ve bunları kısaca ele aldım. Buna rağmen asıl okumanın darbe teşebbüsü olarak yapılmasının yerinde ve daha yararlı olacağı kanaatindeyim. Bunun sebebi açık. Hiçbir şey olmadı okuması insanın dünyadan tamamen kopuk olmasını gerektirir. Tiyatro okuması temelsiz, çelişik ve soyut. İç savaş, işgal, merkezî otoriteyi tasfiye okumaları ise, teşebbüs püskürtüldüğü için teoride kaldı. Boyutları en somut olan ve tamamlanmaya en fazla yaklaşan şey darbeydi. Dolayısıyla doğru okuma darbe okuması. Darbe başarısız olduğu için darbe teşebbüsü okuması. Nitekim 15 Temmuz'un tam adı başarısız/püskürtülen darbe teşebbüsü.

Darbe nedir? Darbe siyasî değişimin yollarından biridir ve yüzyıllardır çeşitli siyasî coğrafyalarda karşımıza çıkmaktadır.⁶ Darbeler genel olarak askerî veya merkezinde askerin bulunduğu güçler tarafından yapılır. Darbelerle siyasî yönetimler silah kullanarak devrilir. Yerlerine yine silahların gölgesinde yeni siyasî yönetimler tesis edilir. Akla gelen her fiilî veya muhayyel toplumsal sorun darbeye gerekçe yapılabilir. Bu durumda darbenin iki unsuru olduğu söylenebilir:

- 1- Siyasî otoriteye devlet içinden amaçlı ve organize silahlı saldırı/isyen
- 2- Seçilmiş ve seçilmemiş siyasî otoritenin zora dayanarak tasfiye edilmesi

Türkiye’de yaşayan insanlar olarak çok sayıda darbeye şahit olma ve maruz kalma gibi bir durum, darbeleri teşhis ve tahlil etmede bizi adeta avantajlı kılıyor. Şöyle söyleyelim: Darbelere öylesine alışkınız ki, bir darbeyi hiç zorluk çekmeden hemen teşhis edebiliriz. Bu çerçevede 15 Temmuz’un bir darbe teşebbüsü olduğundan şüpheye düşmek için hiçbir sebep yok.

Darbeler demokrasi teorisi açısından bakmak zorundayız, çünkü darbeler anti-demokratik rejimlerle de, tartışılabilir biçimde vuku bulmakla beraber, bizi ilgilendiren demokrasilerdeki darbe vukuatları. Darbe demokrasinin temel usul kurallarının toptan reddedilmesi anlamına gelir.

Demokrasi bir oyun gibi görülebilir. Her oyun oyuncuların belli kurallara uygun hareket etmesine dayanır. Bir oyun olarak siyaset her yerde var ama demokratik usul kurallarına dayalı siyaset, yani demokratik siyaset, hâliyle, yalnızca demokrasilerde mevcut. Demokrasi bir iktidar oyunu. İktidar ise zorla uygulanabilecek kamusal kararlar alma gücü, yetkisi. Kim iktidar olacak? İktidarı kimin kullanacağı nasıl belirlenecek? Demokrasi bu sorulara şu cevabı verir: Demokratik siyasî yarışta kazanan özne. Demokrasi yönetilenlerin yetkilendirilme biçimiyle, liberalizm ise bu iktidarın sınırlarıyla ilgilenir. İkinin etkileşimi ve bileşimi ortaya liberal demokrasiyi çıkartır.⁷

Demokratik bir sistemde her birey ve her grup, iktidara talip olma hakkına sahip. Bundan dışlanamaz. Ancak bir temel şart var: İktidarın açık, alenî, meşru kanallarla, yol ve yöntemlerle ve de yarışmacı ortamda elde edilmesi. Demokratik siyaset kısmen parti içi, ağırlıklı olarak partiler arası siyasettir. İktidara talip kişi ve gruplar partiler aracılığıyla, partiler üzerinden yarışa katılırsa iktidara ulaşır veya ulaşamaz.

6 Darbenin tanımı, sebepleri ve amaçları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Atilla Yayla, *Siyaset Bilimi*, Ankara: Adres Yayınları, 2015.

7 Yayla, *Siyaset Bilimi*...

Türkiye demokrasisinin temel problemlerinden biri, kimi kesimlerin demokrasinin bu temel usûl kuralını tanımak istememesi, alenen veya kılıf geçirilmiş tavırlarla reddetmesi. Yine söylemeliyim, bu da yeni değil, hayli eski bir problemimiz. Yakın zamanlarda Gezi, 17/25 Aralık demokratik usûl kuralının reddinin yansımalarıydı. 15 Temmuz da öyle.

Daha açıklayıcı olması için, 17/25 Aralık'ı bir yana bırakıp -ki o daha karmaşık bir olay- Gezi'den 15 Temmuz'a doğru usûl kuralı reddinin izini takip edelim. Gezi parkı bir kamusal mekân. Şimdi bir park var bu mekânda, daha önce, 1940'lara kadar, Osmanlı topçu kışlalarına ev sahipliği yapmış. 2013 yılı ortalarında anlaşıldı ki AK Parti'nin mahallî ve merkezî iktidarı Geziyi park olmaktan çıkartmak, kışlaları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek istiyordu. Bu haber bazı vatandaşları rahatsız etti ve harekete geçirdi. İktidarın planını protestoyla başlayan olaylar Türkiye çapında isyanlara dönüştü. Yaklaşık bir buçuk ay süren olaylarda isyancılarla polis arasında ateşli silahların eksik olduğu çatışmalar yaşandı. 7 insan hayatını kaybetti.

Şüphe yok ki Gezi olaylarının birden çok yüzü vardı. Gezi olayları yer yer aşırı polis şiddetine, ifade özgürlüğünün ve protesto hakkının çiğnenmesine sahne oldu. Ancak, yine şüphe yok ki, Gezi'nin büyük tablosunda, demokrasinin temel usûl kuralının, yani seçilmiş bir organın kamusal alanla ilgili bir karar alma ve uygulama hakkının reddedilmesi gerçeği de boy gösterdi.

Kamusal otoritenin karar alma ve uygulama yetkisiyle kararın doğru olması arasında zorunlu bir bağ yok. Yani kamu otoritesinin yanlış -daha doğrusu bazı kimselerin hoşuna gitmeyen- bir karar alması kararın meşruiyetini ortadan kaldırmaz. Bu gibi durumlarda ilk yapılması gereken, kararın meşruiyetini tartışmak veya uygulanmasını gayri meşru ve gayri demokratik yollarla engellemeye çalışmak değil, kamusal kararlar alanının genişliğini tartışmaya açmaktır. Gezi olaylarında göstericiler, isyancılar bunu yapmadı, yanlış yola girdi.

Gezi mekânında park, hobi bahçesi, otopark, kütüphane, havuz, işhanı, kışla, gökdelen, villalar, vilayet binası, hayvanat bahçesi vs. yapılabilir. Ne yapılacağı tartışmaya açılrsa daha çok alternatif de ortaya çıkabilir. Hangisi yapılmalı sorusuna nasıl cevap vereceğiz? Kimin meşru karar alma hakkına sahip olduğuna bakarak. Meşru otorite seçilmiş otoritedir, yani muhtar, ilçe belediye meclisi, ilçe belediye başkanıdır. Duruma göre ve sisteme bağlı olarak bakan ve başbakanıdır.

Seçilmiş kamu otoritesinin "doğru" karar alacağıının garantisi yoktur. Yukarıda sayılan seçeneklerden hangisi tercih edilirse edilsin memnunlar ve

gayri memnunlar olacaktır. Gezi vakasında demokrasinin sınırları içinde muhalefet için doğru tavır, itiraz etmek, protesto etmek ve (muhalefet partileri için) Gezi'ye ne yapılırsa yapılsın mahallî ve/veya merkezî iktidarı kazanmaları hâlinde Gezi'yi parka çevireceklerini açıklamaktı. Ancak, olaylar bu istikamette gelişmedi. Organize gruplar, meşru kamu otoritesini engellemek için gayri meşru ve demokrasi dışı bir yöntem yöneldi. Şiddet yoluyla kendi tercihlerini kamu otoritesine ve temsil ettiği kitlelere dayatmaya kalkıştı.⁸ 15 Temmuz'un faili Gezi'de meşru otoritenin taarruz altına alınmasından memnuniyet duydu. Hatta isyanları tahrik etti, çatışmaları kolaylaştırdı. Ancak, umduğu, istediği olmadı. Bu boşluğu önce 17/25 Aralık'la sonra 15 Temmuz'la doldurmak istedi. Darbe teşebbüsü böylece ortaya çıktı.

17/25 Aralık'ta sahnelenen polis/yargı operasyonları demokrasinin temel usûl kurallarının reddinin bir diğer örneğiydi. 17/25 Aralık'ın Gezi'den farklı yönleri vardı. Gezi daha sivil görünümündü, 17/25 Aralık ise devletin içinden gelmekteydi. Emniyet teşkilâtı ve yargı bürokrasisi içinde örgütlenmiş Gülenistlerin demokratik yönetimi alaşağı etme teşebbüsüyü. Bu teşebbüste hukukçular (savcılar ve hâkimler) ve emniyet bürokratları tetikçi, hukuk silah ve yolsuzluk iddiaları susturucu olarak kullanıldı. Operasyonlar başarılı olsaydı halka yine Gülenist olan yargıçların önceden verilmiş mahkûmiyet kararlarıyla tamamlanacaktı.

Bir dinî grubun önderinin siyasete ve siyasal iktidarlara tahsis edilmiş makamlara ilgi duyması meşru. Böyle bir kişi en üst politik mevkiler olan başbakanlık, devlet başkanlığı gibi yerlere tırmanmak ve sahip olacağı yetkileri kendi görüş ve tercihleri doğrultusunda kullanmak isteyebilir. Ancak, bunun için herkese açık meşru yolları ve kanalları kullanmak mecburiyetindedir. Yani ancak ve yalnızca demokratik siyaset yoluyla yetkileri sahiplenebilir. Gülen örgütü lideri F. Gülen bunu yapmıyor. Demokratik mekanizmaları kullanarak, açık siyaset yaparak, yarışmacı seçimlerden galip çıkarak yetkiye ulaşmak yerine, gizli bürokratik örgütlenmelerle güç toplamak, iktidar odağı veya ortağı olmak istedi.

15 Temmuz darbe teşebbüsü F. Gülen'in bu istikametteki en kapsamlı ve en acımasız girişimiydi. Ağır bir bilançonun ortaya çıkmasına sebep oldu. Yüzlerce insan öldürüldü. Binlerce insan yaralandı.

⁸ Atilla Yayla, *Diren Demokrasi*, İstanbul: Kaldırım Yayınları, 2013.

15 Temmuz Darbesinin Faili: Kimlik ve Fikriyat

15 Temmuz Türkiye Cumhuriyeti siyasî tarihindeki ilk darbe değildi. Altmış yılı aşkın bir süreye yayılan bir darbeler zincirinin son halkasıydı. Doğal olarak önceki darbelerle benzerlikleri yanında farkları da vardı.

Yargı kararlarında FETÖ olarak da adlandırılan Gülen Örgütü'nün darbenin faili olduğu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar kesin. Bu, darbe teşebbüsünün daha ilk saatlerinde ortaya çıktı. İzleyen aylarda her gelişme bu gerçeği kuvvetlendirdi. Gülen Örgütü dünyaya yayılan geniş ağı sayesinde yurtdışında darbenin kimin eseri olduğu konusunda bir bulanıklık yaratmayı başarmış olmakla birlikte, ülke içinde hemen herkes failin FETÖ olduğunda hemfikir.⁹

Nitekim darbeye yer alanların yargılanmaları esnasında ortaya çıkan bilgiler, bunu inkâr edilemeyecek şekilde ortaya seriyor. Yargılanan kişilerin çoğu Gülen Örgütü ile şu veya bu şekilde bağlantılı. Bununla beraber, ortaya çıkan başka bilgiler, Gülen Örgütü'nün başka bir gücün veya güçlerin isteği/emri doğrultusunda hareket ettiğini gösteriyor. Buna dayanarak FETÖ'nün 15 Temmuz'daki rolünün aslında tetikçilik veya bir taşeronluk yapmak olduğunu söylemek yanlış olmaz.

15 Temmuz darbesinin kimliğini ve özelliklerini anlamak için FETÖ'nün özelliklerinin ve uluslararası bağlantılarının mercek altına yatırılması gerekir. İkisi birden yapılmaz, biri eksik bırakılırsa tabloyu tam olarak görmek mümkün olmaz.

FETÖ'nün 1001 Yüzü

15 Temmuz'un alandaki aktörü bugün, hem yargı kararlarıyla tescillenmiş hem halktan kabul görmüş adlandırmayla "Fetullahçı Terör Örgütü" (FETÖ) olarak biliniyor. Mazisi elli yılı aşan bu yapılanma en başta Gülen Cemaati olarak isimlendirilmekte ve Nur Hareketinin kollarından biri sayılmaktaydı. Özellikle dinî rakipleri veya seküler hasımları tarafından "Fetullahçılar" olarak da anılmaktaydı. Büyüyüp gelişince yapı kendisine "Hizmet Hareketi" adını verdi. Bu isim tercihi hem cemaat olmanın ötesine geçildiğine hem de sırf dinî nitelikli olmaktan çıkıldığına inanıldığına işaret etmekteydi.

2010'dan itibaren siyasî otoriteye karşı operasyonları ortaya çıktıkça yapılanmaya bakış yavaş yavaş değişti. Yapının sivil yüzünden ziyade devlet içindeki ayakları, parçaları dikkat çekmeye başladı. Bunu anlamak kolay ol-

9 Nebi Miş, "Measuring Social Perception of the July 15 Coup Attempt", *Insight Turkey*, Vol. 18, No. 3, 2016, s. 169-204.

madı. Yapının niteliklerinden dolayı bu meselelerle ilgilenenlerin çoğu onu sivil, ılıman ve siyasî otoriteye mesafeli durur görmeye meyilliydi. Sessizliği ve hareketsizliği Kemalî tahakkümün ona kazandırdığı ve daha ziyade mensuplarını korumaya yönelik karakter özellikleri sanılmaktaydı. Oysa ne sessiz ne de hareketsizdi. Çıkardığı büyük ses ortalama insan kulağının frekans algılama kapasitesinin dışındaydı. İçinde bulunduğu hareketlilik ise büyüklüğünden dolayı fark edilemeyecek ve ona mal edilemeyecek nitelikteydi. İşte bu yüzden birçok kimse Balyoz, Ergenekon, Casusluk davalarındaki kumpasları, 2010'dan sonra yargıda yapılan operasyonları, 7 Şubat 2012 MİT operasyonunu göremedi, gördüyse de ne olduğunu anlayamadı.

Fakat 17/25 Aralık operasyonları mızrağı çuvala sığmaz hâle getirdi. Bir ay geçti geçmedi, 19 Ocak 2014'te MİT tırlarına operasyon skandalı patladı. Bu yapı 30 Mart 2014 mahallî seçimlerinde iktidara savaş bayrağını açtı. O saatten sonra artık yeniden adlandırılması gerekti. Bunun üzerine, devlet içindeki örgütlenmesine bilhassa vurgu yaparak, "paralel devlet", (devlet içinde) "otonom yapılanma" gibi isimlerle anılmaya başladı. Cumhurbaşkanı başta olmak üzere onu "terör örgütü" olarak adlandıranlar da vardı. Bu adlandırmanın yaygın kabul görmesi 15 Temmuz'dan sonra oldu.

Terör örgütü adlandırmasının yanlış olduğu iddia edilemez. Fakat yapının tüm özelliklerini tam olarak kuşattığı, kapsadığı da söylenemez. Başka terör örgütleriyle karşılaştırıldığında FETÖ'nün birçok farklılığının olduğu görülür. Kolaylık açısından biz de FETÖ veya Gülen Örgütü demeye devam edeceğiz, ama yapılanmanın tam adı, İlk olarak Yusuf Ziya Çelikkaya'nın dikkat çektiği üzere, "terör unsurunu da kapsayan ezoterik/batınî totaliter yapılanma"dır. Bu adlandırma bize FETÖ'yü anlamak için ilerlememiz gereken hatları göstermektedir.

Fetullah Gülen'in FETÖ'sü

Bu örgütün isminden Fetullah Gülen'in ismini çıkarmak imkansız. Örgütü kuran; yöneten ve bugünlere getiren o. Onsuz örgütün varolup olmayacağını, var olsa da bilinen niteliklerini koruyup koruyamayacağını bilmiyoruz. Bu yüzden FETÖ'yü anlayabilmek için Gülen'in karakter ve davranış özellikleriyle örgütün yapılanmasına ve işleyişine birlikte bakmak gerekiyor.

Terör örgütleri esas itibarıyla iki gruba ayrılır: İdeolojik terör örgütleri ve ayrılıkçı terör örgütleri. İlk gruba giren örgütler ideolojik olarak düşman gördükleri siyasî yapılanmanın sembol kişi ve kurumlarına onları yok etme yolunda mesafe almak için zarar vermek amacıyla şiddet kullanırlar. Devrim-

cidirler ve nihaî hedefleri yeryüzü cennetine tekabül edecek yeni bir toplumsal düzen kurmaktır. Ayrılcı terör örgütleri belli bir coğrafyayı bir ülkeden kopartmak ve orada yeni bir siyasî entite (devlet) yaratmak için çalışır. Bazı durumlarda ikisi içiçe geçer; yani bir terör örgütü bir ülkeden koparacağı topraklar üzerinden ideolojik bir toplumsal düzen kurmayı amaçlayabilir. PKK buna iyi bir örnektir.

FETÖ'yü bu türlerini ikisine de tam olarak sığdıramayız. O bir ideolojiye sahip değil. Hedeflerine, stratejisine ve taktiklerine bağlı olarak mensuplarını tek tek veya gruplar halinde şu veya bu ideolojinin taraftarı gibi sunabilir. Ama belirgin, teşhis edilebilir bir ideolojiyi savunmaz. Nitekim yaşadığımız tecrübeler FETÖ üyelerinin liberal, sosyalist, sosyal demokrat, muhafazakâr, milliyetçi vs. olarak kimliklendirilebildiğini gösterdi. Bunların hangisi hangi çevrede ve hangi amaç için işe yarar görünüyorsa FETÖ onu yansıtabilir. Bu satırların yazarının birkaç defa görüştüğü bir kaymakam, kendisini devamlı sosyal demokrat olarak tanıttı. Şimdi FETÖ üyeliğinden hapiste. Başka vakalarda FETÖ'cülerin liberal, sosyal demokrat, milliyetçi hatta sosyalist kimliğiyle dolaştığını biliyoruz. Bütün bunlar gösteriyor ki FETÖ ideolojik bir örgüt değil, bir ideolojiye inanmıyor ve bağlı kalmıyor. İdeolojilerin hizmetine koşmuyor, ideolojik grupları binbir yüzünü kullanarak kendisine hizmet ettirmeye çalışıyor. Bu yönüyle, çok sevdikleri "hizmet" kelimesini kullanarak FETÖ'nün hizmet etmeyen, hizmet ettiren bir örgüt olduğunu söyleyebiliriz.

FETÖ dinî bir örgüt mü? İlk görünüşte öyle, çünkü önderi dinî (yani İslamî) bir lisan kullanıyor, İslamî kaynaklara, kodlara ve inançlara atıflar yapıyor. Ancak, bana göre, dinî bir örgüt de değil. İslamî bir lisan kullanması şefinin ve önder kadrosunun İslam kültürünün ağırlıklı olduğu bir ülkede ve ortamlarda yetişmiş olmasının kaçınılmaz sonucu. FETÖ dini görünümlü ama dini aşan ve baypas eden ezoterik bir grup. Tüm ezoterik hareketler gibi kurumsal dinlerden epistemolojisi ve mensuplarının grupla kurduğu ilişkiler açısından farklı.

Ezoterik gruplardaki epistemoloji, yani bilginin kaynağı ve elde edilişiyle ilgili görüşleri grupların özelliklerinin oluşmasında çok etkili ve önemlidir. Bu konuyu ele almak ezoterik grupları ayırabilmek açısından da yararlıdır. Zira, bunu yapmayanlar ezoterik grupları kurumsallaşmış dinlerden geleneksel dini gruplardan ayırmakta zorluk çekerler.

Ezoterik gruplar bir tür özel bilgi edinme yollarına sahip olduklarına inanır. Nedensellik ilişkisini reddeder ve bilgi kaynağını neredeyse teke indirir. Rüya bazen tek, bazen en önemli bilgi kaynağına dönüşür. Grup liderlerinin rüyaları en mühim bilgi kaynağı olduğu gibi bilgi kaynağı olarak hiyerarşide

yukarda bulunanların rüyalarına da itibar edilir. Ezoterik gruplar içinde buldukları dinî geleneğin doğru ve güvenli saydığı araçlara sembolik yorumlar ve metaforik anlamlar katarak kendi bilgilerini üretirler. Dinlerin kişisel tecrübeye bağlı olmayan rasyonel ölçütler ortaya koyarak keyfiliği sınırlandırmaya çalışmasına karşılık ezoterik gruplar bunun dışına çıkıp kendi bilgi edinme süreçlerini oluştururlar. Karizmatik liderden gelen, doğruluğundan şüphe edilmeyecek bilgiyi grup içinde devamlı terkarlarlar. Grup içinde kendi yöntemleriyle oluşan bilginin daha kolay benimsenmesi için özel bir terminoloji üretirler.¹⁰ Öyle sanıyorum ki bu özel terminoloji ve olağan epistemolojiden farklılaşma ezoterik grupların dışarıdan anlaşılmasını da zorlaştırır.

İslam kültüründe batınlık adı da verilen ezoterik gruplar, siyaset biliminde totaliter gruplar olarak da bilinen yapılanmaları büyük ölçüde çakışmaktadır. Bu yüzden totaliter gruplar üzerindeki bilimsel incelemelerin bulguları da FETÖ gibi ezoterik grupların özelliklerini teşhis etmemize ve kavramamıza çok yardımcı olur.

Daha önceki bir çalışmamda daha ayrıntılı olarak açıkladığım üzere, F. Gülen, grubunun her şeyi, yani kurucusu, ilham kaynağı, önderi, geçmişi ve geleceğidir.¹¹ Yeni dinlerle ve dinî önderlerle ilgili çalışmalarda böyle kimselere verilen bir isim “guru”dur. Guru yanılmazlığın, doğruluğun, kurtuluşun tecassüm etmiş hâlidir. Ezoterik grup üyelerinde görülen gruba sadakat aslında guruya sadakattir. Bu sadakat olağan insanî bağları ve bağlılıkları aşar. Başka bir deyişle guru grubuna sadakat, olağan beşerî sadakatin üstündedir.¹² Gerekiyorsa guru/grup için aileyle bağlar kopartılır.¹³

Toplumsal hayat formel ve informel birçok gruba dayanır, yataklık yapar. Ancak, ezoterik gruplar bir çok bakımdan bu gruplardan farklıdır.

Hasan Yücel Başdemir ezoterik grupların beş özelliğinden söz ediyor:

- 1- Bağımsız ve özgür bir hareket olarak ortaya çıkmamak. Kendini dinî inançlar veya güçlü toplumsal hareketler içinde konumlandırmak. Bunları itibar kaynağı olarak kullanmak.
- 2- Grup liderine peygamber özellikleri atfetmek ve peygamberin otoritesini lidere transfer etmek. Peygamberin rolünü grup liderine vermek. Böylece özel bilgilenme araçlarına (rüya, peygamberle görüşme, Allah’tan doğrudan vahiy alma) sahip bir kült lideri ortaya çıkarmak.

10 Hasan Yücel Başdemir, “Ezoterik Grupların Epistemolojisi”, *Liberal Düşünce*, Yıl 21, sayı 83 (Yaz 2016), s. 86-87.

11 Atilla Yayla, “15 Temmuz Direnişi ve Türkiye Demokrasisi”, *Liberal Düşünce*, Yıl 21, sayı 83, s.13.

12 Ömer Çaha, “Cemaatten Terör Örgütüne: Gülen Hareketinin Anatomisi”, *Liberal Düşünce*, Yıl 21, sayı 83, s. 91-113.

13 Gülen Örgütünün içinde bunun pek çok örneği bulunduğu şüphe etmemiz için bir sebep yok. Meşhur NBA oyuncusu Enes Kanter’in ailesini reddetmesi bu tavrın en ilginç ve en dikkat çekici örneğidir.

3- Grup üyeleri arasında liderden aşağıya doğru sıkı bir hiyerarşik ilişki kurmak. Grubun amaçlarına ve sırlarına bu ilişkideki yerine göre vakıf olmak. Asıl amaçlarını toplumdaki ve kamu otoritelerinden saklamak. Güvenilen mensupları kritik görevlere, yerlere taşımak.

4- Gizlenmek, olduğundan farklı görünmek. Yaygın deyimle takiyeye yapmak. Üyelerin gruba güven ve sadakatini aileye güven ve sadakatten daha kuvvetli olması ve daha önde gelmesi. Dünyayı iyi ve kötü diye görmek (hak-batıl), iyinin ve kötünün tek ölçütü olarak grubu almak.

5- Kendini çok önemli görmek. Tarihin kendi etrafında şekillendiğine ve döndüğüne inanmak. Nihai kurtuluş ve bunun lidere mutlak itaatle mümkün olacağına inanmak.¹⁴

Böyle bir grubu kuran, işleten guru¹⁵ nasıl bir kişi ve kişiliktir? Şüphe yok ki gurunun birçok özellikleri vardır. Bunların bir kısmı gerçektir, bir kısmı ise grup üyelerinden guruya atfettiği reel karşılığı olmayan üstünlüklerdir. Guru psikiyatrik bir vakadır. Kendisinin sıradan bir kişi olmadığına, metafizik güçlerle doğrudan bağlantısının bulunduğu ve Tanrı tarafından özel bir misyonla görevlendirildiğine inanır. Bu inanca sahip olmazsa insanları takipçileri haline getiremez. Guru için en zoru başlangıçtır. Guru grubunun özelliklerine sahip bir çekirdek kadro oluştuktan sonra gerisinin gelmesi daha kolaydır.

Gurular genellikle öbür dünyayı gözetken, bu dünyadan vazgeçmiş kişiler gibi görünürler ama çoğu durumda herkesten daha dünyevidirler. Olağan hayatın ya her anlamda ya da belli alanlarında sıradan insanlarından daha dünyevileşmiş hayatlar yaşarlar. Kılık kıyafet, mal mülk, cinsel tecrübe ve tatmin, sivil ve (Gülen'in durumunda olduğu gibi) siyasî alanda otorite biriktirmekten haz duyarlar. Humanizm adına en gayri insanî eylemleri yapabilir veya yaptırabilirler.

Guru grupları diğer olağan gruplardan farklıdır. Onların tabiri caizse sivil totaliter bir yönü vardır. Spor kulüpleri, amaç dernekleri ve hatta siyasî partiler (belki katı ideolojik olanları hariç) üyelerinin tüm hayatını kuşatmayı ve onları tüm varlıklarıyla (zaman, enerji, yetenek, malk-mülk, hatta beden) hizmetkârı kılmayı amaçlamaz. Guru gruplarındaysa amaç tam da budur. Bireyin bütün hayatı kuşatılır. O robotlaştırılır, grubun mekanik bir parçasına dönüştürülür.¹⁶

İnsanın merakını çeken bir husus ergin insanların guru gruplarında nasıl olup da gönüllü köleliği benimsediği. Bunun birkaç sebebi olmalı. En önemlisi psikiyatriların ilgi alanına giriyor. İnsan cinsinin tabiatında bir taraftan olgunlaşmaya ve özgürleşmeye diğer taraftan korunma ve sorumsuzluğa doğru bir eğilim vardır. İnsan hayatı bu ikisi arasındaki mücadeleyle, gelgit-

14 Başdemir, a.g.m, s. 80-81

15 Guru ve ezoterik grubun lideri kavramlarını eş anlamda kullanmaktayım.

16 Çaha, a.g.m.

lerle geçer. Totaliter yapılanmalarda olgunlaşma ve özgürleşme eğilimi iyice budanmak istenir. Meerloo bunu şu şekilde anlatır.¹⁷

"İnsanın olgun benliği günlük hayatın kısıtlama ve hayal kırıklıklarıyla nasıl mücadele edeceğini öğrenir, fakat aynı zamanda onun içindeki çocuk onları yumruklamayı, ezmeyi, yok etmeyi ister nesnelere ister insanlar olsun- ister. Totaliteryenizm hepimizin içindeki bu kafası karışık çocuğa hitap eder; insanın çifte eğilimliliğinin yol açtığı problemlere bir çözüm önerir görünür. Bizim mitsel totaliter dünyamız şüphe, kafa karışıklığı ve çatışmanın boy göstermesine müsade edilmeyecek bir monolitik ve mutlak durumdur."

Bu anlatım FETÖ gibi totaliter yapılanmalarda yer alan insanların hâlinin iyi bir tasviridir. Bu yapılanmalarda etkili bir beyin yıkama süreci gerçekleştirilerek bireyler robotlaştırılır. Beyin yıkanması için de insan dış dünyadan, yani diğer – daha doğrusu örgütün mensubu olmayan- insanlardan izole edilir. Tek bilgi ve haber kaynağına bağımlı kılınır. Böylece insanların bilgileri birbirleriyle doğrulama/yanlışlama, fikirleri zıt fikirlerle çarpıştırarak sorgulama imkânı ortadan kaldırılır. İnsan zihni artık ele geçirilmiştir.¹⁸

Totaliter yapının beynini yıkadığı kişinin durumunu, totaliter devlet¹⁹ bağlamında, Meerloo şöyle anlatır:

"Totaliter yapı herkesin yönetimin bir parçası, bir seçmen olduğu illüzyonunu besler. Bireyin içsel sempati ve antipatileri ile şüpheleri artık bireyin kendisinin özel problemleri değildir; birey düşünceleri devlete, diktatöre, yönetim halkasına, partiye aittir. Bireyin içsel düşünceleri kontrol edilmek mecburiyetindedir... Sıradan vatandaş bir çocuk gibi bağımlı ve itaatkâr olur. Bireyselliğinden vazgeçme karşılığında bazı özel imtiyazlar kazanır: Ait olma ve korunma hissi, kişisel sınırlarını ve sorumluluklarını kaybetmenin verdiği rahatlama hissi, vahşi ve kontrolsüz duygular tarafından alınma ve bu duygular içine gömülme (absorbed) heyecanı, anonim olmanın, tam güçlü devletin içinde yalnızca bir civata olmanın güvenliği."²⁰

Bu paragrafta yapılan totaliter ülke (devlet, örgüt, yapı) içinde bireyin aldığı hal tasviri FETÖ hakkında kaleme alınan birçok yazıda, kitapta, yargılamalarda gelen itiraflarda karşımıza çıkmaktadır.²¹ Günlük hayatlarında nazik, karıncaezmez bilinen FETÖ mensuplarının 15 Temmuz gecesi masum insanları kitleler halinde katleden canavarlara dönüşmesi de bunlardan hareketle açıklanabilir. Katiller cinayetlerini şahsî bir amaç için değil, gurunun işaretlediği ulvi bir amaç için işlemekle hem görevlerini yerine getirdiklerine hem de öldürülenlere bir tür iyilik yaptıklarına inanmışlardır.

17 Joast A. M. Meerloo, M.D., *The Rape of the Mind: The Psychology of Thought Control, Menticide, and Brainwashing*, New York: Grosset ve Dunlap; 1956, s.107

18 J.A.C. Brown, *Beyin Yıkama*, çev. Behzat Tanç; İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012 (6. Baskı), S: 15-17; bu tür beyin yıkayarak insan zihnini teslim almanın tasvir edildiği nispeten erken tarihli bir eser Kafka'nın *Dava* (Çev. Gülperi Sert, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017 (yedinci basım)) adlı romandır.

19 Meerloo Totalitaria kavramını kullanıyor. Bunu totaliter ülke ve devlet yanında yapı olarak da okuyabiliriz.

20 Meerloo, *a.g.e.*, s. 112.

21 Ömer Çaha, a.g.m.

Guru grubu üyeleri gurunun üstün özelliklerine ve ulvî amaçlarına öylesine inanırlar ki, onunla ilgili somut ve kanıtlı da olsa kötü özellikleri ve işleri ortaya seren bilgilere kulaklarını tıkırlar. Örneğin 15 Temmuz darbe teşebbüsü esnasında Marmaris'e Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı öldürmeye giden timdekilerin bazıları yargılamalar sırasında müdahil avukatlardan birinin F. Gülen hakkındaki kötüleyici sözlerini duymamak için kulaklarını kapattılar.²² Gazetelere yansıyan haberlere göre FETÖ tabanındaki kimselerin örgütün izin verdiklerinin dışında gazete-dergi okumaları ve televizyon seyretmeleri yasak.

Farklı bilgi ve haberlere ulaşmayı engelleme tavrının iki anlamı ve sonucu olabilir. Müritler açısından bakıldığında, temel amaç, içine bir şekilde hapsedildikleri ve daha sonra içselleştirdikleri bir tür ideal dünyanın korunmasıdır. Bu dünyanın yıkılması tüm hayatı gruba endekslenmiş müritin adeta rüyadan uyanması ve kendisini anlayamayacağı olaylar ve baş edemeyeceği sorunlarla dolu bir dünyada yalnız ve çaresiz bulması anlamına gelir. Mürit bundan kaçmak, kaçınmak ister. Örgüt açısından bakıldığında, iç haberleşme ve enformasyon sağlama sisteminin korunması, örgütün ayakta tutulmasının ön şartıdır. Farklı ve örgüt içinde dolaşımda olanı yalanlayan bilgi ve haberlerle karşılaşan müritler, guruya olan inanç ve güvenlerini kaybedebilirler. Bu uzun süre devam ederse, ne pahasına olursa olsun grupla bağlarını koparmaya yönelebilirler. Bu, örgütün çökmesi anlamına gelir.

Guru gruplarının doğmasında ve yaşamasında, ülkede yaygın kültürün bireyler ve birey birlikleri hakkındaki telkinleri de etkili olur. Bireyin temel beşeri özne sayılmadığı ve bireylerin hayatını kolektif bir amaca vakfetmesinin bir erdem gibi görüldüğü kültürlerde totaliter yapıların doğması daha kolay olur. Buralarda insanların benliklerini aşkın bir ideal uğruna bir başka bireyin (guru, lider, önder) kişiliğinde eritmesi bunu yapanlara haz veren yaygın bir duruma dönüşebilir. Kültürün dinî veya seküler renkli olması sonucu değiştirmez. Türkiye'de hemen hemen tüm toplumsal kesimlerde olağanüstü vasıflara sahip (olduğuna inanılan yaşayan veya mevta) kişilerde benliğini eritme, onlarla özdeşleşme eğilimi mevcut. FETÖ bu eğilimin ürünlerinden biri.

FETÖ ve Demokratik Usul Kuralları

FETÖ bürokratik vesayetçi bir teşebbüs olarak Türkiye tarihinde yerini aldı. Ancak, bürokratik vesayetin FETÖ'nün keşfi veya icadı olmadığını biliyoruz.

²² 21 Temmuz 2017 tarihli gazeteler.

O, sıfırdan bir şey yapmadı, hazır bulduğu bir modeli benimsedi, geliştirmeye ve yenilemeye çalıştı.

Kamu idaresinde etkili ve yetkili insanları politikacılar ve bürokratlar olarak ikiye ayırırsak, bu iki kesim arasındaki ilişkinin ne denli önemli ve belirleyici olduğunu kolayca anlarız. Tüm demokrasilerde politikacılarla bürokratlar arasında bir açık ve gerilim bulunur. Bu ilişkiyi bir makasa benzetebiliriz. İş yapabilmesi için makasın iki ucunun da çalışması gerekir. Uçlarından biri diğzerinin yerini almaya çalışırsa makas kullanılamaz duruma gelir.

Politikacılar demokrasilerde daima göz önünde bulunan taraftır. Demokratik sistem onları göreve getiren mekanizmalar sayesinde işler. Toplum sistemden politikacılar aracılığıyla taleplerde bulunur. Övgüyü de yergiyi de onlara yöneltir. Bu yüzden politikacıların kamu idaresinde istikamet (siyasal) belirleyicisi olması esastır ve meşrudur. Ancak, politikacı kamu idaresi çarkının işleyişini bilfiil gerçekleştirmez, gerçekleştiremez. Bunu politikacılardan emir alan, daimi statülü, teknik bilgiyi haiz görevliler üstlenir. Bu kimselere kamu görevlileri –veya bizde olduğu gibi devlet memurları-bürokratlar- denir.

Kamu idaresinin günlük işleyişinin memurlar aracılığıyla gerçekleştirilmesinin anlamı, iş yapması için kamuya verilen kaynakların ve tanınan yetkilerin fiilen kamu görevlilerinin elinde olmasıdır. Daha kestirmeden söylersek kamu görevlileri uzun vadede devlet iktidarının asıl sahipleridir. Daimî ofislerinin olması, korunaklı statüleri, teknik bilgi sahibi ve donanımlı olmaları onları politikacılardan daha güçlü kılar. Bu güç sahipliğinin işaretleri hemen her zaman bir şekilde boy gösterir.²⁵

1960'larda kurulan bürokratik vesayet sistemi bürokrasinin bu güçlü konumuna dayanarak demokratik iktidarı sınırlaması ve asıl kamu gücünü elinde tutması anlamına geliyordu. Bu durumu idrak eden F. Gülen, siyaset yapmaya hiç ilgi göstermedi. Siyaseti ve siyasetçileri küçümsedi. İçinde yürüteceği kadrolaşma faaliyetleriyle devlet gücünü ele geçirmeyi planladı. Bu sessizlik, gizlilik ve derinlik, bunlar ise büyük bir sabır gerektirmekteydi. Sabırla yürüyen Gülen her geçen gün bir öncekinden daha güçlü hale geldi.

AK Parti hükümetlerinin bürokratik vesayet odaklarıyla kaçınılmaz mücadelesi Gülençilere altın fırsatlar sundu. Bürokratik vesayeti tasfiyenin siyasî meşruiyeti AK Parti tarafından sağlanırken bürokratik alandaki mücadelede de Gülençiler hükümetin rızası, onayı ve hatta belki de teşvikiyle ön plandaydı. Ancak, Gülen örgütü dünya görüşü ve yapısı gereği siyasilerin emrine girecek, hizmetine koşacak nitelikte değildi. Onun kendi gündemi ve hedefle-

25 Yayla, *Siyaset Bilimine Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara 2015

ri vardı. Çoğu insanın demokrasi davaları adını verdiği Ergenekon ve Balyoz Davaları başta olmak üzere, siyasî görünümü olan ve olmayan birçok irili ufaklı dava Güleni tarafından yollarını açmak için kullanıldı veya kotarıldı.

Tarih 2010 sonlarını, 2011 başlarını gösterdiğinde Gülen örgütü devlet içindeki güç halkasını örmeyi hemen hemen tamamlamıştı. Artık hiçbir gücün önünde duramayacağı kanaatindeydi. Uluslararası ortaklarının da muhtemel talep ve teşvikleriyle korkunç yapılanmasını yavaş yavaş hükümet aleyhine kullanmaya başladı. Bu süreçte başlıca operasyonları veya operasyon yaptığı alanlar 7 Şubat 2012 MİT operasyonu, Gezi isyanları, 17/25 Aralık yargı darbesi, Ocak 2014 MİT tırları operasyonları ve nihayet 15 Temmuz darbe teşebbüsüydü.

Bütün bu operasyonlar özünde Gülen örgütünün demokratik siyasî otoriteyi tanımadığını, devlet gücüne hâkim olduğuna inandığını, devleti idare etmenin ve kamu politikalarını belirlemenin kendi hakkı olduğunu düşündüğünü göstermekteydi. Başka bir deyişle Gülen örgütü demokrasinin usûl kurallarını reddetmekteydi. Yarışmacı siyasetle işbaşına gelen demokratik hükümetlerin değil devlet içinde güç odağı olan kendisinin kilit bürokratik atamaları yapması, iç ve dış siyaseti belirlemesi gerektiğini kabul etmekteydi. O kadar ilginç bir konumdaydı ki, özellikle emniyet-yargı bürokrasisi aracılığıyla yaptığı operasyonlarda hem bürokratik vesayet içinde tahakkümünü güçlendirmekte hem de hukuka aykırı, vicdanları rahatsız eden icraatlarının sorumluluğunun siyasî iktidar üzerinde kalması sayesinde siyasî iktidarı yıpratmaktaydı.

Bir kere daha altını çizmek isterim ki, Gülen örgütü bürokratik vesayeti icat etmedi, hazır buldu. Ondan korunmak için başladığı faaliyetlerini onun sahibi olmaya doğru geliştirdi. Gizlilikten, istihbarat toplamaktan, asla vazgeçmedi. Bürokraside kadrolaşması arttıkça, tereyağından kıl çeker gibi kimsenin farketmediği operasyonları gerçekleştirdikçe özgüveni ve küstahlığı arttı. Gizliliğine ilaveten medyadaki, eğitim sektöründeki sivil yüzü örgütün gerçek yüzünü görmeyi zorlaştırdı. Yaklaşan tehlikeyi teşhis edenler de bir şekilde tasfiye edildi.²⁴ Böylece önce halk arasında Fetullahçılar veya Gülenciler diye bilinen örgüt, Cemaatlikten paralel devlete ve en sonunda FETÖ'ye doğru evrildi.

FETÖ'nün İdeolojisi ve Modeli

İktidar mücadelesi peşinde koşan her örgütün bir ideolojisi vardır. Bunlar devleti yıkmayı ve yeniden kurmayı yahut ele geçirmeyi ve yeni bir düzen

²⁴ Necip Habllemitoğlu cinayetine böyle bakılabileceği birçok uzman tarafından ifade ediliyor.

kurmayı amaçlar. FETÖ için böyle bir şey söylenemez. FETÖ'nün modern bir ideolojisi ve bir iyi toplum tasavvuru yok. Aynı kanaatte olmayan Haluk Alkan'a göre FETÖ'nün ideolojisi Mesihçilik.²⁵ Ama Mesihçiliği toplumsal hayatla ilgili önerileri olan bir ideoloji olarak değil, bir şahsa bağlı ebedî kuruluş inancı olarak görmek daha doğru.

İdeolojik hareketler sürekli, varlıkları lider değişiminden sonra da devam eder. Mesihçilik tamamen şahsa bağlıdır, onunla başlar ve yine onunla biter. FETÖ'nün hedefi Gülen'in önce Türkiye'de sonra tüm dünyada mutlak egemenliğini kurmaktır. Örgütün tüm fikriyatı ve faaliyetleri Gülen etrafından dönmektedir. Tek fikir kaynağı ve tek otorite Gülen'dir.

15 Temmuz darbesi başarılı olsaydı FETÖ Gülen'in merkezinde oturduğu bir siyasal düzen kuracaktı. Seçim gibi bazı mekanizmalar görünürde kullanılsa dahi gerçek güç Gülen ve yakın halkasında olacaktı. Gülen, İran'da nihaî-üstün otoriteyi elinde tutan ve temsil eden velayet-i fakih rolünü üstlenecekti. Sistemin kilit noktalarına genellikle İlahiyat eğitimi almış, ilaveten Gülen'in eğitiminden geçmiş kimseler yerleştirilecekti. Bunun böyle olduğunu tüm önemli iç otorite makamlarında (imamlıklarda) bu nitelikte kimsele- rin bulunmasından anlıyoruz.

Uluslararası Aktör Olarak FETÖ

FETÖ tipi bir yapılanmanın uluslararası destek almadan uluslararası bir güç hâline gelmesi imkânsız. Dünyadaki en büyük aktörler devletler olduğundan FETÖ'nün bu büyük aktörlerle temas içinde olması gerekir. Nitekim halihazırda sahip olduğumuz bilgiler bunu gösteriyor.

FETÖ lideri Gülen on yıllardır ABD'de ikamet ediyor. Üç Müslümanın bir araya gelmesinden işkillenen ve dünyanın en büyük istihbarat ağlarına sahip olan ABD'nin Gülen ile ilgilenmemesi ve neler yaptığını bilmemesi imkânsız. Gülencilerin vize sıkıntısı olmadan ABD'ye girip çıkabilmesi, FETÖ'nün beyin takımından birçok kimsenin ABD'de yaşaması, Türkiye'nin tüm taleplerine rağmen ABD'nin iade etmek bir yana Gülen'in faaliyetlerini kısıtlama yoluna dahi gitmemesi ABD'nin Gülen ile özel bir ilişkisinin olduğunu kanıtlıyor. Aynı şeyin Avrupa'da Almanya içinde söylenmesi mümkün.

FETÖ bu uluslararası desteği neye borçlu? Birkaç sebep sayılabilir. FETÖ başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede hatırı sayılır bir güce sahip. Bu güç ABD dış politikasının hizmetine koşulabilir. Davos'taki "one minute" olayından beridir Erdoğan hükümetlerine cephe alan dünya Yahudi siyonist çevre-

25 Haluk Alkan, "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar", *Bilgi*, Güz 2016, sayı 79, s. 253-272.

leri bir şekilde FETÖ'den yararlanabilir. Batı'da bilhassa ABD'deki bazı çevreler FETÖ'de İslam Dünyası'nda egemen olmasını isteyecekleri bir ılımlı İslam oluşumunu teşhis etmekte olabilir. İşte bu ve benzeri faktörlerin tesiriyle FETÖ uluslararası örgüt haline gelmiştir. FETÖ'yle ilgili analizlerde bu noktanın da mutlaka göz önünde tutulması gerekir.

FETÖ Niye Doğdu?

FETÖ'nün ortaya çıkışı çeşitli şekillerde izah ediliyor. Muhafazakâr camia sorunu İslam'ın yanlış anlaşılmasına, laikçi çevreler ise laikliğin ihmal edilmesine veya çiğnenmesine atfediyor. Kimileri de eğitim sistemi tam olarak devlet kontrolü altına alınmadığı için FETÖ'nün deşduğunu iddia ediyor.

FETÖ fikriyatında İslamî kaynaklara atıfta bulunuyor ve İslamî bir söylem kullanıyor. Dolayısıyla, FETÖ'nün özelliklerinin ve eylemlerinin İslam'a sığdırılıp sığdıramayacağı tartışılabilir. Mesela, insanlara kumpas kurmak, özel hayatlarını gizlice kayıt altına almak, mahrem bilgilerini ve görüntülerini afişe etmek gibi davranışların ortalama İslamın ahlâk anlayışıyla bağdaşmayacağı söylenebilir. FETÖ mensupları bunu niçin ve nasıl yapıyor? Sanırım bunun izahı davranışların kolektif içeriğinde ve ulvî amaçların küçük günahları (veya büyük adaletin küçük adaletsizlikleri) meşru kılabilceğı inancında yatıyor.

Diğer taraftan FETÖ fikriyatındaki Mesih fikrinin, bir öncüye ölümüne ve her yönüyle bağlanma davranışının İslam kültürüne tamamen yabancı olduğı iddia edilemez. İslam dünyası bu tür yapılanmalarla dolu. Bu yüzden FETÖ'nün "sapkın" bir din anlayışına sahip olduğunu ve niye doğduğunu açıklamaya yetmez. Konuya farklı perspektiflerden de bakmak gerekir. Zira, FETÖ'nün eylemlerinin çoğı, İslam'a uygun görülseydi de yanlış olurdu. Yukarıda izah edildiğı üzere FETÖ demokrasinin temel usûl kurallarını reddetti.

FETÖ'nün laiklik ilkesine uyulmadığı için doğduğı iddiası da çok su götürür. Türkiye'de toplumun dinle ilişkisini biçimlendirme iddiasıyla benimlenen ve zamanla kendisi bir tür dine dönüşen laiklik dinî grupların gizliliğı ve radikalliğı saplanmasının ana sorumlusudur. FETÖ bu çarpık laiklik tatbikatında gizlilik ve güç biriktirme hastalığı için teşvik bulmuştur. Geniş toplum kesimleri baskıdan kurtulmak için takiiye yapmayı, tehdit kaynağı olan pozisyonları gizli bir çabayla ele geçirmeyi normal karşıladıysa, bu, baskıcı laikliğı sonucuna olmuştur.

Türkiye'de laiklik aynı zamanda bürokratik vesayetinin meşruiyet kaynağı ve bürokratik iktidarın demokratik iktidarı kuşatmasının aracı olmuştur.

FETÖ laikçilerin yarattığı vesayet modeliyle mücadele amacıyla yola çıktığı söylenen bir dinî hareketin, zamanla bu modeli sevmesi ve devralma çabası içine girmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Din özgürlüğünü önceleyen bir laiklik FETÖ tipi yapılanmaların ortaya çıkmasını, çiksa bile toplumdan destek görmesini çok zorlaştırırdı.

FETÖ ile mücadele sürecinde kamu idaresinde merkeziyetçiliği koyulaştırma eğilimlerine ve bu yönde uygulamalara şahit oluyoruz. Bunun tamamen haksız ve yanlış olduğunu söylemek zor; zira FETÖ devlet içindeki hiyerarşiyi baypas eden bir ayrı hiyerarşi yarattı. Paralel bir devlet kurdu. Hiçbir devletin buna izin vermesi, tahammül etmesi mümkün değil. Bu yüzden, devlet hiyerarşisindeki ikiliğin tasfiye edilmesi şart. Bununla beraber, kamu idaresinde aşırı merkeziyetçiliğin, yetkilerin mahallî ihtiyaçların farkına varılamayacağı şekilde bir yerde toplanmasının FETÖ gibi örgütler için iyi hedefler yaratacağı da açık bir gerçek. Örneğin, tüm eğitim sisteminin MEB, yüksek öğretim sisteminin YÖK tarafından kontrol edilmesi, buraları FETÖ gibilerin avına dönüştürür. Nitekim öyle de oldu. FETÖ'nün bu kurumlara özel önem verdiğini ve büyük yığınak yaptığını biliyoruz.

Türkiye'de devletin bir rant yaratma ve dağıtma mekanizması olarak işlemesi de FETÖ'nün ortaya çıkmasına ve bazı faaliyetlerine yardımcı olmuş olabilir. Ekonomide aşırı müdahaleci ve regülasyoncu devlet kamu kaynaklarını çıkar gruplarının av alanına dönüştürür. Türkiye'de siyaset bu alanda yer tutma çabası olarak da okunabilir. Maliye, SGK, BDDK gibi regülasyon kurumları üzerinden kamu otoritesi kullanmaya muktedir olan FETÖ'nün rant kavgasına katılmaması ve büyük gücünü kullanarak diğer talipleri sindirmesi sürpriz olurdu.²⁶

Darbe Nasıl Önlendi?

15 Temmuz hafife alınabilecek bir darbe teşebbüsü değildi. İyi planlanmıştı. İç ve dış ayakları mükemmel hazırlanmıştı. Sınırsız şiddet kullanımı, 15 Temmuz gecesinde yaşananların gösterdiği üzere, göze alınmıştı. Buna rağmen, adeta bir mucize gerçekleşti ve 15 Temmuz darbe teşebbüsü püskürtüldü.

Temmuz darbe teşebbüsünü püskürten büyük direnişin üç bölüme ayrılması mümkün.²⁷

A- Siyasal direniş

B- Toplumsal direniş

26 Buğra Kalkan, "Çoğulculuk Problemi ve FETÖ: Olsoncu Bir Analiz", *Liberal Düşünce*, Yıl 21, Sayı 83, s.51-73

27 Atilla Yayla, "15 Temmuz.." adlı makalede bu hususu daha ayrıntılı ele aldım.

C- Devlet içinden-bürokratik- direniş

Siyasal Direniş

15 Temmuz darbesine darbenin hedefi olan hükümet Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ve Başbakan B. Yıldırım'ın öncülüğünde direndi. Bu tarihimizde hemen hemen ilk defa olan bir şeydi ve darbecileri çok şaşırttı. Daha önceki darbelerde iktidar liderleri kolayca ele geçirilmiş veya koltuğunu bırakıp gitmişti. Bu sefer öyle olmadı.

Siyasî direnişte MHP Lideri D. Bahçeli'nin rolünü de unutmamak gerekir. Bahçeli teşebbüsü öğrenir öğrenmez hükümete destek verdi, darbeye karşı olduğunu topluma açıkladı. CHP Lideri Kılıçdaroğlu da, gecikerek ve dengeyi siyaset lehine değiştirmekte olduğunu hissederek de olsa, darbeye karşı olduğunu açıkladı. Böylece siyasal direniş tamamlandı.

Toplumsal Direniş

Toplumsal direnişin ana unsuru geniş halk kitleleriydi. Darbe yapılmakta olduğu anlaşılır anlaşılmaz insanlar sokağa çıktı. Erdoğan'ın direnme çağrısı milyonların darbecilerle yüzleşmek üzere kışlalara, karargâhlara, köprülere, meydanlara koşmasını sağladı. Silahsız insanlar ölümcül silahlarla donanmış darbecilere hayatlarını hiçe sayarak meydan okudu.

Toplumsal direnişte tüm ana çizgi televizyon kanalları da demokrasiye bağlılık sergiledi. Darbeye karşı çıktı. Siyasî liderlerin çağrılarını halka ulaştırdı. Darbecilerin vahşetini topluma taşıdı. Darbeye karşı olan, direnen askerlerin, polislerin mesajlarını topluma ulaştırdı.

Devlet İçinden -Bürokratik- Direniş

Devlet bürokrasisi içinde darbeye direnen savcılar, polisler ve askerler vakit çok geç olmadan harekete geçti. Savcılar, darbeciler için gözaltı kararları çıkardı. Televizyonlar bu kararları topluma duyurdu. Polisler canlarını dişlerine takarak darbecileri bazen silahla etkisiz hale getirdi, bazen ikna ederek teslim alındı. Askerlerin bazıları pasif bazıları aktif şekilde darbeye direndi. Pasif direnişçiler kışlalardan daha çok askerinin ve teçhizatının darbecilere destek için dışarı çıkartılmasını çeşitli yollarla engelledi, geciktirdi. Aktif direnişçiler darbeci askerlerle göğüs göğüse silahlı çatışmaya girdi.

FETÖ ile Mücadele

15 Temmuz darbe teşebbüsü, darbelerin temel mekaniği açısından diğer darbelerle çok benzeşmekteydi. Ancak, bazı farklılıkları da vardı. Daha önceki darbelerin komuta merkezi ordu içinde bulunurdu. Bu sefer komutan dışarıdaydı, “imam” adı verilen sivil şahıslardaydı. Darbenin uluslararası alt yapısı öncekileriyle karşılaştırılamayacak kadar iyi hazırlanmıştı. Darbe başarılı olsaydı Batı dünyası hemen olan biteni kabullenecekti. Darbeciler hep olageldiği gibi Atatürkçüler değil, muhtemelen bazı Atatürkçüleri de yanlarına almış olan FETÖ’cülerdi. Darbenin operasyonel karargâhı Ankara yakınlarındaki Akıncılar üssü, asıl karargâhı ABD’nin Pensilvanya eyaletindeki FETÖ malikânesiydi.

Darbenin püskürtülmesi adeta bir mucizeydi. Ancak, demokrasimizin sağlığı ve adaletin tecellisi için şimdi yapılması gereken fail örgütün teşhisi, tasfiyesi ve suçluların cezalandırılması. Bunun çok çetrefilli bir iş olduğu açık, zira FETÖ binbir yüzü olan, istihbarat örgütü olarak da işleyen, uluslararası koruma altında olan, gerçek yüzünü sivil bir görünümle örtmeye çalışan bir örgüt. Hukukta suçlar şahsî ama FETÖ kolektif suç işlemekte. Dolayısıyla tüm FETÖ üyeleri bir şekilde ve bir derecede suçlara ortak. Ortak suçlardaki bireysel sorumluluk paylarını belirlemek ise bireysel suçlardaki sorumluluğu belirlemeye nispetle her zaman daha zor.

Türkiye’nin birçok yerinde FETÖ davaları var. İddianameler çok üzücü ve ürkütücü ayrıntıları ortaya seriyor. Sanıklar bu konuda eğitilmiş ve hazırlıklı oldukları izlenimini yaratan sözler sarf ediyor, tavırlar sergiliyor. Yargı sisteminin işleyişinin klasik hataları, kusurları FETÖ yargılamalarında da boy gösteriyor. FETÖ ile ilişkisi olmadığı halde mağdur edilenler olduğu gibi katıksız FETÖ mensupları da mağduriyetler ileri sürebiliyor.

Adaletin sıfır veya olabildiğince az mağduriyetle tecelli etmesi tüm toplumun arzusu ve yararına. Bunu sağlamak için FETÖ üyelerinin ve suçlarının belirlenmesinde olabildiğince çok objektif kritere başvurulması lazım.²⁸ Olağanüstü Hal Kararnameleriyle görevden atılanlar için İtiraz Komisyonu’nun kurulmuş ve faaliyete başlamış olması gayet yerinde.

Daha az mağduriyet yaşanması için meseleye FETÖ’yü tavan ve taban olarak kabaca ikiye ayırmak suretiyle de bakabiliriz. Tavan F. Gülen ve beyin takımı. Bunlar daha ziyade yurt dışında ve güven içinde yaşamakta. Gülen klasik faaliyetlerinden ve hedeflerinden vazgeçtiğini, okuma ve irşat faaliyetlerinden başka bir işle meşgul olmayacağını, örgütün bir cemaat olmanın dışına çıkmamasını sağlayacağını beyan etse iş kolaylaşır. Türkiye devleti

28 Atilla Yayla, “FETÖ nasıl tasfiye edilecek”, www.hurfikirler.com (yayın tarihi 9 Eylül 2016).

rahatlar ve FETÖ üyeleri kendi hayatlarına dönmeye başlar. Ancak, Gülen'in karakteri bunu asla yapmayacağıının işaretlerini veriyor. Dolayısıyla örgüt çökmüş, çözülmüş değil. Beyin takımı içindeki emir komuta zinciri ve iletişim kırılmadıkça bu olmaz. ABD bunu yapabilir ama son ana kadar yapmayacaktır. Türkiye devletiye bunu şimdiye kadar beceremedi.

Bu durumda Türkiye'ye takip edebileceği tek yol kalıyor: Örgütün Türkiye içindeki tabanını tamamen tasfiye etmek. Bu yapılabilirse, ABD'deki beyin takımı alanda operasyon yapma gücünü kaybeder. Benim gördüğüm kadarıyla Türkiye bunu yapmaya çalışıyor. FETÖ ise bu süreçte mağduriyetleri artırmaya gayret ediyor ve haklı haksız tüm mağduriyetleri tabanını kenetlemek ve iç ve dış kamuoyunda hükümeti zora düşürmek için kullanıyor.

Mağduriyetlerin sebebi yargı makamlarındaki özensizlik ve acelecilik yanında, bu kaotik ortamı şahsî veya grup çıkarları için kullanmak isteyenlerin yaptıkları da olabilir. Bazı kişi ve grupların sevmediklerini, yerini almak istedikleri kimseleri tasfiye etmek için haklarında "FETÖ'cü" söylentisi çıkarttıkları veya ihbarlar yaptıkları örneklerle anlatılıyor. Diğer taraftan bizzat FETÖ'nün mağdurların sayısını arttırmak ve tabanını korumak için sahte listeler hazırladığı, bunları dolaştırdığı yolunda bilgiler de geliyor. Her halükârda Türkiye'yi zor ve sancılı bir süreç bekliyor.

Sonuç Niyetine;

15 Temmuz'un Dersleri

15 Temmuz darbe teşebbüsü Türk siyasî hayatında müthiş bir vaka olarak tarihe geçti. Darbe girişimi de darbenin püskürtülmesi de toplumsal hafızada derin izler bırakacak.

Darbenin başarısız olması, toplumumuzda yerleşik olan her darbe başarılı olur inancını yıktı. Siyasetçilerin ve geniş halk kesimlerinin darbeler karşısında hareketsiz kalmasına sebep olan öğrenilmiş çaresizliği ortadan kaldırdı. Kemalistlerin darbe yapma tekelini sona erdirdi. Bundan sonra darbe yapmak isteyenler bir değil bin defa düşünmek zorunda kalacak. Atatürkçü kesimler darbeye otomatikmen alkış tutmak yerine "bizimkiler" tarafından mı "başkaları" tarafından mı yapıldığını anlamaya çalışacak.

15 Temmuz vakası demokratik siyasal kültürü güçlendirdi. Toplumsal çoğulluğun devletin bürokratik yapısında yansımalarının ve hiçbir sektörde bürokrasinin tek bir kesimin eline geçmemesinin, kontrolüne girmemesinin öneminin anlaşılmasını sağladı. Kamu bürokrasisinde sekteryen sadakate de-

ğil liyakata göre görevlendirme yapılmasının değerini ve yararını kanıtladı. Seçilmişlerin atanmışlara üstün olmasının boş bir talep olmadığını ve bürokratların demokratik usûllerle işbaşına gelmiş makam sahiplerine siyasal itaatla yükümlü olduğunu gösterdi. Son olarak demokrasinin usûl kurallarına uymanın ve bu kuralları korumanın demokrasiyi korumakla aynı anlama geldiğini ispatladı.

Toplumların en büyük ve etkili öğrenme yolu tecrübedir. Toplumsal tecrübeler bir merkezin talimatı ve kontrolü olmadan ortaya çıkar, yaşanır ve toplumsal hafızada, kültürde iz bırakır. Topluma birçok tarifsiz acı, öfke yaşatmış olmasına rağmen, 15 Temmuz en faydalı, en öğretici toplumsal tecrübelerimizden biri oldu.

Kaynakça

- AFYONCU, Erhan, "Türkiye'yi İşgal Teşebbüsü", Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi, Üsküdar 2016, sayı 3, s. 13-17.
- ETKIND, Alexandar, Internal Colonization: Russia's Imperial Experience, Polity Press, Cambridge 2011.
- YAYLA, Atilla, Siyaset Bilimi, Adres Yayınları, Ankara 2015.
- YAYLA, Atilla, Diren Demokrasi, Kaldırım Yayınları, İstanbul 2013.
- MİŞ, Nebi, "Measuring Social Perception of the July 15 Coup Attempt", Insight Turkey, Vol. 18, No. 3, 2016, s. 169-204.
- BAŞDEMİR, Hasan Yücel, "Ezoterik Grupların Epistemolojisi", Liberal Düşünce, Yıl 21, sayı 83, 2016, s. 86-87.
- YAYLA, Atilla, "15 Temmuz Direnişi ve Türkiye Demokrasisi", Liberal Düşünce, Yıl 21, sayı 83, s.13.
- ÇAHA, Ömer, "Cemaatten Terör Örgütüne: Gülen Hareketinin Anatomisi", Liberal Düşünce, Yıl 21, sayı 83, s. 91-113.
- MEERLOO, Joast A. M., M.D., The Rape of the Mind: The Psychology of Thought Control, Menticide, and Brainwashing, Grosset ve Dunlap, New York 1956.
- BROWN, J.A.C. , Beyin Yıkama, çev. Behzat Tanç, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2012.
- YAYLA, Atilla, Siyaset Bilimine Giriş, Liberte Yayınları, Ankara 2015.
- ALKAN, Haluk, "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar", Bilig, 2016, sayı 79, s. 253-272.
- KALKAN, Buğra, "Çoğulculuk Problemi ve FETÖ: Olsoncu Bir Analiz", Liberal Düşünce, Yıl 21, Sayı 83, s.51-73.
- YAYLA, Atilla, "FETÖ nasıl tasfiye edilecek", Hür Fikirler, www.hurfikirler.com (erişim: 9 Eylül 2016).